

МОРЕНЕЦЬ І. М.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ ДЕНОМІНАЛЬНИХ ДІЄСЛІВ, УТВОРЕНИХ ЗА ДОПОМОГОЮ СУФІКСА *-E-(A)-* В СУЧАСНІЙ ІСПАНСЬКІЙ МОВІ

У статті розглядаються дві групи дієслів, утворених за допомогою суфікса *-e-(a)-*. Твірні основа першої групи позначає тварин, у цьому випадку поведінка та спосіб існування, що метонімічно переноситься на людину. До другої групи відносяться дієслова, твірні основи яких позначають людину, її професію, заняття, ремесло в метонімічному перенесенні їх на виконання ними дії. Була спроба виявити стилістичну забарвленість обох груп в ієрархії їх емоційного сприйняття від найвищого до нейтрального ступеня.

Ключові слова: ателурність, телурність, аспектуальність, дієслово, актантність.

В статье рассматриваются две группы глаголов, образованные при помощи суффикса *-e-(a)-*. Производная основа первой группы обозначает животных, в данном случае, их поведение и способ существования, что метонимично переносится на человека. Ко второй группе относятся глаголы, производные основы которых обозначают человека, его профессию, занятие, ремесло в метонимическом перенесении на исполнения ими действия. Была попытка показать стилистическую окраску обеих групп, в иерархии их эмоционального восприятия от наивысшей до нейтральной степени.

Ключевые слова: ателурность, телурность, аспектуальность, глагол, актантность.

In the article are examined two groups of verbs formed with the suffix *-e-(a)-* in the Modern Spanish. The creative base of the first group designates the animals, in our case it is behaviour and the way of their existence, which are metonymically transferred to the human. The second group includes the verbs, the creative bases of which designate the human, his profession, job, craft and trade in the metonymic transferring to their actions and activities. There was the intention to reveal the stylistic colouring of both these groups, at the level of their emotional perception – from the superior to the neutral one.

Key words: atelurity, telurity, aspectivity, verb, actantivity.

Актуальність статті полягає в тому, що в ній вперше в іспанському мовознавстві розглядається суфіксальне творення дієслів на морфологічній основі. Зосереджена увага на тому, що процес творення дієслів за допомогою суфікса *-e-(a)-* деномінального творення дієслів підкоряється закономірності семантичної сумісності твірної основи та суфікса. Це особливо проявляється в стилістичному переосмисленні новоутворених дієслів, які можуть набувати або втрачати стилістично забарвлені відтінки залежно від семантики твірної основи.

Мета. На основі конкретного матеріалу, тобто новоутворених дієслів за допомогою суфікса *-e-(a)-* в сучасній іспанській мові, показати їх семантичну взаємодію та валентність усіх їхніх складових.

Предметом дослідження послужила суцільна вибірка дієслів утворених за допомогою суфікса *-e-(a)-* з *Diccionario Inverso de la Lengua Española* та їх тлумачень з *Diccionario de la Real Academia Española*.

Постановка завдання. Дослідити з-посеред інших суфіксів словотворчі можливості саме суфікса *-e-(a)-* в морфосистемі сучасного іспанського словотворення.

Для дослідження суфіксального творення дієслів в сучасній іспанській мові ми зробили їх класифікацію на основі семантичного значення твірної основи.

Ми намагалися з'ясувати зв'язок семантики твірної основи для утворення одноактантних та багатоактантних структур, які, в свою чергу, зумовлюють телурну чи ателурну природу новоутвореного дієслова.

В першій групі дієслів Агенс – людина, що поводить себе подібно до тварини, якою позначений іменник-основа. Коли ж іменник не виражає якийсь тип поведінки тварини, а є самою твариною, назва тварини сприймається як джерело типу поведінки, тобто тут реалізується метонімія, якою визначається певна риса (поведінка тварини) через вказівки на ціле (тварину) в ролі Агенса.

В силу того, що іменник-основа сам по собі не позначає поведінку, а тільки тварину взагалі як видове поняття, спосіб її поведінки може бути найрізноманітнішим: може позначати фізичну поведінку тварини (*serpentear “andar moverse o extenderse, formando vueltas y tornos como la serpiente”*) або психічну поведінку (*zorrear “hacerse el zorro, obrar con la cautela o la astucia propias del zorro”*). Головним в цих дієсловах є те, що встановлюється порівняння поведінки тварини і типової поведінки Агенса – людини, дієсловом утвореним за допомогою суфікса *-e-(a)-*.

Ми знайшли велику кількість дієслів цього типу:

anadear “andar una persona o un animal moviendo mucho las caderas a semejanza del ánade”;

culebrear “andar formando eses y pasándose de un lado a otro”;

chicharrear “sonar o imitar el sonido de la chicharra”;

lobear “andar a la manera de los lobos al acecho y persecución de alguna presa”; і схожих на них: *caracolear, gatear, grajear, mariposear, potrear, raposear, ratear, serpentear, verraquear, viborear, zorrear, etc.*

Можливості утворення цього типу дієслів є дуже широкими, оскільки кожен іменник, що позначає тварину, може вибирати ту чи

іншу форму поведінки, а отже вживатися як основа похідного дієслова утвореного за допомогою суфікса *-e-(a)-*:

lince → °*lincear* “*comportarse como un lince*”;

león → °*leonear* “*comportarse como un león*”;

gamo → °*gamear* “*comportarse como un gamo*”;

tigre → °*tigrear* “*comportarse como un tigre*”.

Без сумніву, чим більше знає мовець про тварину, позначену іменником, тим більше можливостей він має зіставляти і ототожнювати її характерну поведінку з поведінкою людей, а отже у нього є більше можливостей утворювати на основі цього іменника дієслова за допомогою дієслівного суфікса *-e-(a)-*.

Друга група – це дієслова утворенні від іменників, що позначають особу. Серед деномінальних дієслів, утворених за допомогою суфікса *-e-(a)-*, можна виокремити групу дієслів, твірною основою яких є іменник, що позначає особу. Більшість основ цих дієслів має ту своєрідну характеристику, що вони є одночасно і прикметниками, що вказують на якість, яка позначає манеру поведінки (*badulaque* “*hombre necio, inconsistente*”, *bellaco* “*malo, pícaro, ruin/ astuto, sagaz*”, *bigardo* “*vago, holgazán*”, *cazurro* “*malicioso, reservado y de pocas palabras/ tosco, basto, zapio/ torpe, lento en comprender*”, *bizco, golfo, etc.*), які змінюють категорію на іменники, що позначають особу з характерним способом поведінки, дій та вчинків (*un baboso, un bellaco, un bizco, un cazurro, un golfo, etc.* для утворення дієслів на *-e-(a)-*: [1:106–107]

badulaquear “*portarse como un badulaque*”;

bellaquear “*hacer bellaquerías*”;

bigardear “*andar uno vago y mal entretenido*”;

cazurrear “*comportarse o proceder como un cazurro*”;

і подібних до них: *bizcornear, bizquear, bravear, bribonear, brujear, caballerear, camandulear, cojear, cazurrear, cobardear, curiosear, charlatanear, chivatear, diablear, gallardear, golfear, haronear, ladronear, mocear, pillear, rufianear, soplonear, terquear, vaguear, zascandilear, etc.*

Як ми відзначали вище, усі ці дієслова походять від рекатегоризованих в іменники прикметників, що позначають людину. До цієї характеристики додаємо й те, що всі рекатегоризовані прикметники, що служать твірною основою для суфікса *-e-(a)-* є прикметниками з маркованими негативними рисами. Це викликано тим, як визначає Боске [1:108–109], що прикметники, які позначають позитивні властивості не можуть змінити категорію на іменники:

capaz, decente, feliz, divertido, etc.

**un capaz, *un decente, *un feliz, *un divertido, etc.*

Змінити категорію можуть тільки ті прикметники, що позначають тільки загальноприйняті властивості як негативні:

cazurro, golfo, pillo, etc.

un cazurro, un golfo, un pillo, etc.

Оскільки прикметники, що позначають негативні риси не можуть перейти до категорії іменників, то вони не можуть бути і твірною основою для утворення дієслів на *-e-(a)-*.

Відмітимо, що між цими дієсловами і деномінальними дієсловами, що походять від іменників, які позначають тварин не існує великої різниці. Основна різниця полягає в тому, що значення перших дієслів є більш специфічним, оскільки значення іменника відноситься до єдиного класу поведінки, тоді як в дієсловах похідних від іменників з позначенням тварин іменник може відноситися до різних типів поведінки, а отже одне і те ж дієслово може бути застосовано для різних видів поведінки, співвідносних з твариною, позначеною іменником-основою.

Крім іменників-основ, що перейшли з категорії прикметників з негативним значенням, основою для утворення даного типу дієслів також слугують іменники зі значенням роду занять, спеціальності, ремесла:

capitán → capitanear “mandar tropa haciendo oficio de capitán”;

carpintero → carpintear “trabajar en el oficio de carpintero”;

cerrajero → cerrajear “ejercer el oficio de cerrajero”,

і схожі до них *escudero, escuderear; fiscal, fiscalear; maestro, maestrear; panadero, panadear; piloto, pilotear, etc.*

Усі ці дієслова, утворені за допомогою суфікса *-e-(a)-* як похідні від іменників, що означали як людей, так і ті, що називали тварин є дуже динамічними, які зазвичай мають дуже низький рівень перехідності [2:252]. Це – моноактантні дієслова, що мають тільки один актант, вони ателурні, тобто необмеженої дії й не пунктуальні. Крім цих трьох рис, коли ці дієслова з'являються в біактантних схемах, об'єкт має низький ступінь приязні:

A mi casera le gusta fisgonear la vida de mis vecinos.

Mi hijo quiere pilotear los aviones.

Consigue precios bajos porque chalanea este negocio como nadie.

Дія Агенса у двоактантних схемах не є такою загальною, як в моноактантних, оскільки єдиною метою двоактантних є визначати спосіб поведінки Агенса в якомусь обмеженому просторі. Ось чому об'єкти двоактантних схем мають такий низький афективний рівень. Коли б ми встановили градацію емотивного від чуттєвого сприйняття предмета від найвищого ступеня, емоційності якого досягає об'єкт до найнижчого, при якому Агенс та об'єкт знаходяться в простому контакті, а отже і емоційне забарвлення цих дієслів наближається до найнижчого рівня [3:66]. Іншими словами, дії Агенса відбувається всередині або ж в оточенні об'єкта і тому він зазнає впливу дією Агенса, але ця дія зовсім не змінює і не надає емотивності дії, це всього-на-всього дія, що реалізується в контакті з об'єктом. Звідси, щодо ієрархії афективності, можемо зробити висновок, що об'єкт їй мало піддається.

Більшість досліджених дієслів цього класу виражає в прототиповій формі звичність дії виконуваної Агенсом і вказують на “природний спосіб поведінки Агенса”.

Звичність як і повторність передбачає багато дій, однак між ними є очевидні відмінності.

Звичність, як і ітеративність, передбачає велику кількість дій, однак вони обидві мають чіткі розмежування. Ітеративність передбачає повторення дії у одному і тому ж випадку. А звичність передбачає повторення дій у різних випадках. Тип множинності, представлений звичністю породжує відчуття, що дії, які повторюються, є характерною рисою певної ситуації, як на це вказує Компрі [4:27–28]:

“вони (дії) описують ситуацію, що є характерною для великого проміжку часу, настільки великим, що дана ситуація бачиться не як одночасна властивість моменту, а власне як характерна риса цілого періоду”.

Так само, як ситуація, виражена ітеративними дієсловами представлена одним тільки випадком, в якому повторюється дія, звична дія передбачає різні випадки, в яких повторюється одна і та ж дія. Множинність, про яку ми тут говоримо, є недостатньою, щоб певна ситуація розглядалася як звична, крім цього, вона повинна мати таку властивість, щоб дію можна було розглянути як типову для цієї ситуації. Бачення дії типового, а отже і незмінного упродовж довгого періоду часу пов'язує звичність зі статичністю. Однією з рис, яка характеризує стан, є те, щоб він залишався однаковим і незмінним на всіх його частинах тривалості за винятком початку і кінця. Звична ситуація теж частково

має цю рису, однак те, що є для них однаковим, не є ситуація, а дія характерна для даної ситуації.

Родрігес Еспінейра [5:201] вказує, що прогресивність дезактивує звичне читання, хоча вона визнає, що звичні дієслова в прогресивній формі можуть обмежувати звичку до певного проміжку часу. Речення *Pedro bebe vino* може інтерпретуватися як звичний чи сьогочасний стан, а *Pedro está bebiendo vino*, тільки як теперішній, тоді як з іншого боку, речення типу (*Estoy tomando lecciones de francés estos días*), передбачає обмежений відрізок часу, в якому здійснюється звичайна дія. Якщо прийняти думку авторки доцільною, вважаємо, що її необхідно доповнити. Є вдалим порівняння, яке вона проводить між певним станом і звичками:

“Постійні стани відносяться до характерних властивостей, а звички – до ситуацій, що представляються як характеристики для великого проміжку часу”.

В дійсності, і перші, і другі виконують одну й ту ж функцію: представляти щось як характерне: стани, властивості, навички, ситуації.

До цього ми говорили про постійні стани, однак є і стани можливі, тимчасові, характерні для короткого проміжку часу:

Juan es tonto (estado permanente).

Juan está siendo tonto (estado contingente).

Juan está tonto (estado contingente).

Тимчасовий стан можна виразити дієсловом *ser* у прогресивній формі, або дієсловом *estar*. Проте існує різниця між цими двома типами висловлення, але вона не має значення для цього дослідження, нас тільки цікавить виявити різницю, що існує між тимчасовими і постійними станами.

При постійному стані можна сказати, що *ser tonto*, це характерна риса, внутрішньо властива Хуанові. У тимчасовому стані вказується на те, що у Хуана є така особливість, тільки якийсь проміжок часу і по його закінченню Хуан втратить цю властивість.

В дієсловах звичної дії на *-e-(a)* відбувається щось подібне:

Juan cojea (hábito permanente).

Juan está cojeando (hábito contingente).

При постійній звичці вказується, що вродженою вадюю, а отже і станом Хуана є те, що він кульгавить. При тимчасовому стані, Хуан має цю звичку тільки упродовж певного проміжку часу, і коли він пройде, Хуан її позбудеться, оскільки вона не є типовою для Хуана.

Однак необхідно припустити, що в деяких випадках прогресивність дії дезактивує звичайне прочитання, але цей факт не заперечує існування як тимчасових, так і постійних звичок, так само як це відбувається зі станами. Паралелізм між звичками і станами викликаний тим, що вони обидва виражають одне і те ж – незмінну характерну обставину певного періоду часу, але перші – з неагентивними підметами, а отже виражають її з властивостями, а інші – з агентивними підметами, а отже виражають її діями.

Як було вже відзначено, дієслова, що вивчаються, виражають звичність, а звичність та ітеративність схожі в тому, що обидві означають множинність, відрізняючись типом множинності, яку вони представляють. Крім вираження множинності, існує ще й інша – характеристика спільна для обох типів ситуацій: ателурність [4]. Невизначена множинність логічно заперечує телурність. У звичній ситуації, в якій вказується повторення дії невизначену кількість разів, можна сказати, що вона (дія) закінчується щоразу як закінчується один з її повторів, проте не можна сказати, що ситуація має якусь кінцівку, до якої вона повинна дійти, щоб можна було сказати, що дія закінчилася повністю і не може продовжуватися, оскільки звичність не вказує на стале і визначене число повторень однієї і тієї ж дії – вони можуть бути безкінечними, а звідси ми і визначаємо дану ситуацію як нескінченну, а дієслово, яким вона виражається як незакінченої дії (ателурне). Якщо ж дієслова, якими ми займаємося, вказують на звичність дії, вони є безкінечними чи ателурними.

Отже робимо висновок, що дієслова, утворені від іменників, що позначають тварин, людей за допомогою суфікса *-e-(a)* зі значенням “звичний спосіб поведінки Агенса” є динамічними і ателурними.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Bosque I.* Las Categorías Gramaticales / I. Bosque. – Madrid : Síntesis. – 1989. 2. *Hopper P. J.* Transitivity in grammar and discourse / P. J. Hopper, S. A. Thompson // *Language*. – № 56. – P. 251–299. 3. *García-Miguel J.* Transitividad y complementación preposicional en español / J. García-Miguel. – Santiago de Compostela : Verba. – 1995. 4. *Comrie B.* Aspect: an introduction to the study of verbal aspect and related problems / B. Comrie. – Cambridge: Cambridge University Press, 1976. 5. *Rodríguez M. J.* Espiñera Clases de ‘Aktionsart’ y predicaciones habituales en español / M. J. Rodríguez Espiñera // *Verba*. – № 17. – P. 171–210. 6. *Клименко Н.Ф.* Словотвірна морфеміка сучасної української літературної мови / Н. Ф. Клименко, Є. А. Карпіловська. – К. : Ін-т мовозн. ім. О. О. Потебні НАН України, 1998. – 161 с.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. *Diccionario de la lengua Española*. – XXVIII ed., T. 1. – Madrid : RAE, 2001. – 2368 p. 2. *Diccionario de la lengua Española*. – XXVIII ed.– Madrid : RAE, 2001. – T. 2. – 1180 p. 3. *Bosque I.* *Diccionario inverso de la lengua española*. – Madrid : Gredos, 2006. – 716 p.